
Analiza socialnih prostorov v Ljubljani

Author(s): Drago KOS

Source: *Urbani Izziv*, No. 21/22, PLANIRANJE IN UREJANJE PODEŽELJA (december 1992 / December 1992), pp. 78-80

Published by: Urbanistični inštitut Republike Slovenije

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/44180196>

Accessed: 21-02-2025 18:26 UTC

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>

This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

JSTOR

Urbanistični inštitut Republike Slovenije is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Urbani Izziv*

Drago KOS

Analiza socialnih prostorov v Ljubljani

Integracija raznolikosti je eden od najosnovnejših urbanih problemov, s katerim se srečujemo v mestu, ne glede na funkcije oz. vloge, v katerih sodelujemo. Selekcija oz. rangiranje zelo različnih in včasih izključujočih se predstav, predvsem pa interesov, je praktično nerešljiv problem, katerega reševanje se izteka v enostranske poenostavitve, različne ekskluzivizme, skrivanje za arbitrarnimi kriteriji stroke in omejenimi finančnimi možnostmi, v iskanje priznanih avtoritet, ki apriorno zagotavljajo humanost konkretnih rešitev. Zato je najboljši prav tisti urbanizem, ki se odreka nujno avtoritarnemu iskanju edine resnice in se usmerja v izumljanje velikega števila drobnih, včasih na prvi pogled prav marginalnih rešitev. Skratka, diferenciacija mestnega prostora, praktična realizacija največjega možnega števila razlik je najbližji približek sicer utopičnemu cilju - "mestu po meri človeka"¹.

Bistvena značilnost mestnega življenja je torej neposredna, celo "nevarena" bližina raznolikosti. Kljub prostorski segregaciji in coniranju, se prepletanju zelo različnih stilov življenja v mestu ni mogoče izogniti, prav nasprotno, **privlačna slikovitost mest nastaja prav s hitrim menjavanjem oz. sočasnostjo kontrastnih prizorov**. Seveda pa je tako koncentrirana raznolikost lahko tudi problematična in celo konfliktna. Načeloma je ta problem rešljiv na dva načina: a) s postopki, ki vodijo k zmanjšanju raznolikosti do "sprejemljive" stopnje, ali pa b) z razvijanjem takšnega upravno-regulacijskega mehanizma, ki zmore fleksibilno in tolerantno razmejiti ter uskladiti raznolike interese, stile in potrebe. V vsakem konkretnem primeru obstaja neko teoretično op-

timalno razmerje med obema tendencama. Ni treba posebej poudarjati, kako tesno je to razmerje povezano s splošnim kulturnim in političnim utripom določenega okolja.

Mesta pa se razvijajo tudi po neki svoji avtonomni logiki, katere vpliv je očitno premosorazmeren z velikostjo. Odstopanje od povprečja je v manjših lokalnih skupnostih zelo hitro ocenjeno kot eksces in največkrat podvrženo ostrim formalnim in neformalnim korekcijskim mehanizmom. Velemesta pa so po definiciji prostori, ki zmorejo sprejeti veliko večjo stopnjo variabilnosti, tudi hude skrajnosti.

S tega vidika je **Ljubljana zanimivo razdvojeno mesto**, ki ima veliko značilnosti zaspane provincialno uniformirane lokalne skupnosti, istočasno pa tudi formalne in neformalne institucionalne predpostavke metropole, tj. glavnega mesta, kjer se stikajo raznolikosti širšega okolja. Izkušnje vsakodnevne življenja pa nam kažejo, da je **drugačnost v našem mestu še vedno bolj motnja kot nujno dejstvo, ki je lahko tudi prednost**. Problem je še izrazitejši, ker je **v socialno pogledu Ljubljana bistveno bolj diferencirana kot v prostorskem**. Ko bo mesto razvilo še dodatne metropolitanske funkcije, se bo ta razlika še povečala.

Analize, ki bi ugotovljale razlike v stališčih in odnosu do mesta glede na različne vloge, ki jih imajo "uporabniki" mesta, so presenetljivo redke². Problem lahko enostavno operacionaliziramo kot razlike v vrednotenju življenja v mestu oz. na izbrani lokaciji glede na različne vloge, ki jih imajo prebivalci mesta.

Zelo poenostavljeno lahko predpostavimo, da se interesi in ravnanja vsakega konkretnega prebivalca mesta diferencirajo glede na tri osnovne vloge - funkcije: a) stanovanjsko-bivalna funkcija (S), b) delovna funkcija (D), c) prostočasovna funkcija (P).

Klasični modernistični urbanizem poiškuje za vsako funkcijo najti us-

trezen prostor - cono. Osnovni namen je jasen: preprečiti prekrivanje in iz tega izvirajoče medsebojne motnje pri izvajanju določene funkcije. Vendar to načelo zaradi mnogih razlogov v praksi ne more biti nikoli in nikjer povsem izvedljivo, zaradi česar so konflikti normalen urbani pojav. Če poenostavimo: teoretično imamo opraviti s štirimi vrstami prekrivanj (motenj):

1. SDP, 2. SD, 3. SP, 4. DP.

O tem modelu bi bilo mogoče na dolgo in široko razpravljati, predvsem z vidika sprememb, ki nakazujejo konec "enostavnega" modernističnega funkcionalizma. Novo (post)obdobje naj bi omogočalo ko-habitacijo oz. pluralizem funkcij v konkretnem prostoru, kar pomeni, da je koncept prekrivanj oz. motenj dejansko neustrezen oz. zastarel. Predvsem spremembe v delovni sferi, velike spremembe v zaposlitvenem sistemu, ponovno združevanje delovne in bivalne sfere vnašajo novosti, ki bistveno določajo tudi prostorsko urejanje. Pojavljajo se znaki, na osnovi katerih je mogoče predvidevati, da prekrivanje med delovno sfero in drugimi področji ne bo več tako konfliktno, kot je bilo do sedaj. Vendar nas v tej raziskavi tovrstne spremembe ne zanimajo³.

Ta koceptualni model je bil osnova analize socialnih prostorov v Ljubljani⁴. Ob upoštevanju dveh temeljnih interesov oz. dveh temeljnih vlog, v kateri se vsak dan znajde večina prebivalcev, smo raziskovani vzorec mestne populacije razdelili na dve "sovražni" skupini: a) stanovalci in b) obiskovalci. Enostavna dihotomija zanemarja druge, temeljne in tudi manj pomembne vloge. Vendar je razdelitev raziskovalno produktivna, ker je izključujoča. To pomeni, da konkretnemu posamezniku lahko v določenem času in prostoru pripišemo vedno samo eno vlogo - stanovalsko ali obiskovalsko.

Izhodišče torej temelji na predpotavljenih razlikah med stanovanjskimi in prostočasovnimi funkcijami. Nismo se ukvarjali z objektivnimi kriteriji razločevanja med

pozitivnimi in negativnimi učinki mešanja funkcij. Tako nas npr. ni zanimalo, ali določena glasna zabava na konkretni lokaciji presega dopuščeno stopnjo hrupnosti, registrirali pa smo subjektivno percepcijo hrupnosti. Subjektivne ocene so seveda lahko tudi v logičnem naspotju, vendar to ne pomeni, da jih ni potrebno upoštevati. Tudi takšne predstavljajo ustrezen podatek za analizo dojemanja določenega mestnega prostora oz. dejavnosti, ki se na tem prostoru odvija.

Predvsem nas je zanimalo, ali se ob (neizbežnem) prekrivanju funkcij sprožajo tudi pozitivni sinergetski potenciali ali pa tovrstna "interpenetracija" povzroča zgolj težko uskladjivo kohabitacijo sicer nekompatibilnih dejavnosti.

Zastavljen problem bi lahko formulirali tudi kot urbano prostorsko konkretizacijo razmerja med privatno in javno sfero. Stanovanjsko bivalno okolje ustreza privatni sferi, ki se naj ne bi prekrivala z javnimi mestnimi prostori oz. javnimi mestnimi dejavnostmi. Ločevanje teh dveh funkcij je nedvomno splošno sprejeto načelo, ki pa v konkretizaciji povzroča precejšnje probleme. V razpravah pri nas se je to vprašanje največkrat pojavljalo kot problem "spalnih naselij", tj. stanovanjskih bivalnih okolij, ki nimajo (dovolj) javnih programov.

Skratka, osnovni cilj analize je bilo vprašanje, kakšno je najustreznejše razmerje med zasebnimi in javnimi prostori na tistih urbanih lokacijah, ki zaradi svoje lege, atraktivnosti ali kakršnih koli drugih urbanih funkcij privlačijo tudi "nerezidente", tj. meščane, ki stanujejo v drugih predelih mesta. V to kategorijo nedvomno spadajo vsi osrednji mestni predeli, kjer je potrebno s posebno urbanistično regulacijo usklajevati raznolikost dogajanja in interesov. To je dejansko osnovno vprašanje: način usklajevanja različnih uporab istega prostora.

To vprašanje se poglubi oz. postane težje rešljivo, ko se urbana publika diferencira, ko določene urbane lokacije začnemo dobivati novo socialno razločljivo podobo, ki ni

usklajena s staro, ki jo imajo o konkretni lokaciji "domorodci", tj. stanovalci. Skratka, možnost, da se latentni konflikt med interesi stanovalcev in interesi obiskovalcev razvije v manifestnega, se izrazito poveča, ko se v določenem urbanem prostoru srečata "stanovalski interes" in "prostočasovni javni interes" dveh populacij, katerih stila uporabe mestnega prostora se zelo razlikujeta.

Predpostavka, da mestna populacija razpade na dve zelo različni podpopulaciji je bila z analizo v celoti potrjena. Vprašani, ki so nastopali v vlogi stanovalcev, se v splošnem dojemaju mesta, še bolj pa glede praktičnih interesov in želja, bistveno razlikujejo od tistih meščanov, ki na konkretni lokaciji nastopajo v vlogi gostov, tj. obiskovalcev. Delitev je tako izrazita, da je celo težko govoriti o enotni mestni populaciji.

Čeprav nimamo na voljo primerjalnih podatkov, lahko tvegamo oceno, da je tako ostra izdiferenciranost dveh podpopulacij v Ljubljani posledica specifične urbane kulture oz., bolje rečeno, specifične "neurbane" kulture. To tezo potrjuje predvsem ugotovljena netoleranca do drugačnih stilov uporabe določenega mestnega prostora, ki je zelo značilna za "stanovalce". Razlogov za ekskluzivizem je seveda veliko in bi jih bilo mogoče obravnavati na dolgo in široko. Omenimo naj samo predpostavko, da je ugotovljena netolerantnost v določeni meri tudi objektivno pogojena. Mogoče jo je namreč interpretirati tudi kot posledico neskladja med družbeno in prostorsko diferenciranostjo mesta, ki se je v obdobju sprostitve družbenih odnosov precej povečalo. Pri tem imamo v mislih relativno pluralizacijo urbanih praks oz. uporab urbanega prostora, ki je spremljal burne družbene in politične dogodke zadnjih let. To najširše ozadje je zelo pomembno za razumevanje in interpretacijo rezultatov analize, ki jih lahko strnemo v naslednje poudarke:

Na splošni ravni, tj. v splošnem odnosu do mesta, razlike obstajajo, vendar so relativno manj izrazite.

Glede mnogih vprašanj lahko ugotovimo visoko stopnjo strinjanja. Dokaj izrazite razlike pa se pojavijo na bolj konkretni ravni, ob zadevah, ki so v neposredni navezavi na konkretno lokacijo. Tedaj jasno izstopi velikokrat prav diametralno gledanje dveh skupin mestnih prebivalcev, tj. stanovalcev in obiskovalcev. Pokaže se, da se stanovalci v svojem okolju zavzemajo in podpirajo "pacifikacijske" ukrepe, npr. za zelo ostro regulacijo delovanja gostinskih lokalov. Predvsem to velja za zapiralne čase, kontrolo točenja alkoholnih pijač, odnos do nadpovprečno "razposajenih" oseb ipd. Glede teh vprašanj so ugotovljene tako velike razlike, da se dejansko zdi, kot da ne gre za prebivalce istega mesta. Očitno je, da obstaja popolno nasprotje v interpretaciji funkcij osrednjega mestnega prostora. Stanovalci s svojimi stališči dajejo obiskovalcem zelo malo možnosti. Del mesta, kjer stanujejo, obravnavajo izključno kot (svoje) bivalno okolje in se zelo netolerantno branijo drugih interpretacij in vsebin, ki jih prinašajo obiskovalci. Skratka, stanovalci osrednjih mestnih predelov ne sprejemajo nujne polifunkcionalnosti teh prostorov, kar ima seveda usodne posledice za urbano klimo.

Nasprotno pa obiskovalci sicer priznavajo, da je zaradi njihovega "delovanja" bivanje na teh lokacijah lahko občasno tudi manj prijetno, vendar pa to razlagajo, kot del normalnega mestnega utripa v osrednjih mestnih predelih. Do določene mere celo sprejemajo pokroviteljski odnos stanovalcev in jim priznavajo "predpravico" urejanja zadev v njihovem bivalnem okolju.

Velike razlike med stanovalci in obiskovalci se pokažejo zlasti pri ocenjevanju konkretnih bivalnih razmer. Stanovalci so s svojim bivalnim okoljem izrazito nezadovoljni, obiskovalci pa so v svojih ocenah istega prostora precej prizanesljivejši. Različni zorni koti opazovanja seveda ustvarjajo drugačno perspektivo, nedvomno pa gre tudi za zelo različne standarde oz. predstave o konkretnem okolju. Zelo izrazito se to pokaže pri opazovanju oz. ugotovitvah o vrstah in pogostnosti raznih

“ekscenčnih” dogajanj (kršitvah javnega reda in miru). V skladu s tem je tudi ugotovitev, da so stanovalci precej bolj kot obiskovalci zadovoljni s pestrostjo programa v tem prostoru, kar vse skupaj dodatno potrjuje velike razlike v percepciji konkretnih lokacij.

Med stanovalci in obiskovalci obstaja zelo visoka stopnja razhajanja v predstavah, interesih in željah glede programa in režima v osrednjih predelih mesta. Na osnovi izjav stanovalcev je mogoče sklepati, da niso pripravljene na kompromisne spremembe, ki bi morebiti lahko zadovoljile različne interese. Tudi v zavesti obiskovalcev nujnost sklepanja kompromisov ni prav pogosta, čeprav je vendarle opazna nekoliko višja stopnja pripravljenosti, da bi uredili stvari tudi z upoštevanjem drugačnih interesov stanovalcev. Prav tovrstni ekskluzivizem je dejansko indikator antiurbanega razporeditve, kajti ni si mogoče zamisliti urbanega prostora, kjer ne bi bili kompromisi med različnimi interesi del vsakodnevnih rutine.

Raziskava je dokaj nazorno pokazala, da v Ljubljani poteka proces diferenciacije (osrednjega) mestnega prostora, ki povzroča konflikte s “tradicionalno” neurbano predstavo namembnosti določenih lokacij. Različne razlage in uporabe mestnega prostora torej nujno pripeljejo do problema usklajevanja oz. razmejevanja. Najbolj enostaven in istočasno tudi najmanj primeren je najbolj “represiven” pristop, tj. prepoved reinterpretacije oz. preprečitev izoblikovanja alternativnih pomenov (Castells, 1983), tj. identifikacij v določenem (privlačnem) mestnem prostoru. Druga, precej zahtevnejša rešitev pa je iskanje kompromisnih rešitev, ki gre lahko v dveh smereh:

a) kar najbolj natančna regulacija, ki upošteva interese enih in drugih in ki jo lahko sprejme velika večina udeležencev z različnimi predstavami o konkretnem mestnem prostoru, oz.

b) opredelitev konkretnih “praznih prostorov”, kjer izoblikovane

mestne javnosti relativno avtonomno regulirajo delovanje.

Prvi je tradicionalno upravljavski pristop, ki ob hitri diferenciaciji interesov in stilov relativno hitro zadene na lastne omejitve. Slabost drugega je predvsem v tem, da gre za sedaj predvsem za teoretično zamisel, ki ni preizkušena. Odločitev za takšno varianto bi bila pravzaprav svojevrsten eksperiment, povezan z določeno stopnjo tveganja. Vendar je Ljubljana trenutno v specifičnem položaju, ki ji omogoča prav to - empirični preizkus teoretične zamisli, kako bi obstoječi že izdiferencirani stili uporabe mesta dobili svojo “lokacijsko dovoljenje”. Kljub tveganju gre za obetaven način reševanja problema alternativnih (paralelnih) urbanih stilov, ki bi lahko prispeval k redukciji dejanskih in potencialnih konfliktnih položajev.

Skratka, osnovna strategija urbane regulacije naj bi podpirala iskanje takšnih rešitev, ki bi zmanjšale trenutno precej veliko razliko med družbeno in prostorsko diferenciranostjo mesta. To je nedvomno zahtevna naloga, ki bi zahtevala zelo intenzivno konceptualno razpravo o teh vprašanjih, kar pa je zelo vprašljivo glede na aktualno intelektualno in politično klimo v mestu, ki je nekoliko presenetljivo postalo državna metropola.

mag. Drago Kos, dipl. soc., Fakulteta za družbene vede, Ljubljana

Opombe:

¹ Družboslovje se od svojih začetkov ukvarja prav s tem vprašanjem formuliranim kot dihotomni par diverenciacija/integracija. Z družboslovnega vidika bi lahko rekli, da je urbano okolje arhetipski družbeni prostor.

² V Ljubljani je bilo sicer opravljeno že precej raznovrstnih javnomnenjskih analiz, ki pa so vse kot osnovno enoto jemale “neobstoječega” povprečnega prebivalca mesta. Analize zbranih podatkov običajno upoštevajo standardne družbeno-demografske dimenzije, tj. spol, starost, stan, izobrazbo, gospodarski položaj, dolžino “urbanega” sta-

tusa (domačini, priseljenci), konkretno lokacijo (občinska pripadnost) ipd. Redke oz. nam nepoznane pa so analize, ki bi ugotovljale razlike v stališčih in odnosu do mesta glede na različne funkcijske vloge, ki jih imajo “uporabniki” mesta in ki so v precejšnji meri neodvisne od socialnostratifikacijskih dimenzij. Če namreč govorimo zgolj o “prebivanju” oz. o pripadnikih določenih slojev, zanemarimo, da se isti ljudje v konkretnem urbanem okolju znajdejo v različnih funkcijah oz. vlogah in da se odnos do mesta in življenja v njem spreminja tudi glede na konkretno vlogo.

³ Razprava o prehodu v novo, postomoderno družbeno fazo je izredno živahna, pri čemer mnogi utemeljeno argumentirajo, da dejansko ne gre za novo obdobje, pač pa le za najnovejšo stopnjo v razvoju moderne (Giddens 1990). Ne glede na takšne teoretske in terminološke nedorečenosti pa bi že lahko govorili o konsenzu glede tega, da je dinamizem moderne presegel časovno prostorsko “coniranje”, da se torej pojavljajo nove, precej bolj kompleksne prostorsko-časovne strukture.

⁴ Empirična Analiza socialnih prostorov v Ljubljani je na pobudo Mestnega sekretariata za urbanizem in varstvo okolje in v izvedbi Raziskovalnega inštituta FDV (Kardeljeva ploščad 5) potekala v drugi polovici l. 1991. Zajela je štiri z vidika odnosa med stanovalci in obiskovalci “problematične” mestne lokacije, in sicer: 1. Staro Ljubljano (predel Mestnega trga in starega trga), 2. Kersnikovo ulico, 3. predel ob železniški postaji (zaključek Kolodvorske ulice) in 4. predel med Celovško cesto, Dvorano Tivoli in bližnjimi stanovanjskimi predeli.

Literatura

Castells, Manuel (1983): *The City and the Grassroots*, Edward Arnold Ltd., London.

Chaney, David (1990): *Subtopia in Gatheshead: The MetroCentre as a Cultural Form*, v: *Theory, Culture & Society*, SAGE, London.

Giddens, Anthony (1990): *The Consequences of Modernity*, Polity Press, Cambridge.

Tonboe, Jens Christian (1988): *Colonization of Urban Civil Society*, v: *Acta Sociologica*, Norwegian University Press, Oslo.